KIK TOETAB

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

EESTI LOODUSKAITSE SELTSI AASTAKONVERENTS „EESTI LOODUSKAITSE SELTS 60“

Eesti Looduskaitse Seltsi aastakonverents

Paide Muusika- ja Teatrimaja, 4. november 2026

Päevakava

10.30 Konverentsi avamine, tervitused (Paide linnapea *Aivar Tubli*, *Tiiu Saarist*, riigikogu esindaja *Yoko Alender*)

11.00 Eesti Looduskaitse Selts 60. *Kalev Sepp*, ELKS-i esimees

11.30 Jätkusuutlik loodusressursside kasutamise ja loodushoiu küsimus baltisaksa teaduses 1830. aastatest 1917. aastani. *Erki Tammiksaar*, Eesti Maaülikool/Tartu Ülikool

12.00 Kultuur meie maastikul. *Taavi Pae*, Tartu Ülikool

12.30 Järvamaaga seotud loodus- ja kultuuritegelasi läbi aegade, *Kaarel Aluoja*

12.50 Lõuna. Võimalus osta raamatuid

14.00 Looduskaitse selts Lahemaa rahvuspargi sünni juures. *Andres Tõnisson*

14.30 Tunnustamine

14.40 Tallinna deklaratsioon. ELKS tegevus 1980ndatel. *Arvo Iital*, Tallinna Tehnikaülikool

15.10 Riik ja looduskaitseühingud. *Hanno Zingel*, Kliimaministeerium

15.30 Harrastusteaduse võimalused käivitada keskkonnaprobleemide lahenduste otsinguid. *Carmen Kilvits*, Eesti Maaülikool

16.00 Sõnavõtud, meenutused

16.30 Konverents on lõppenud

Eesti Looduskaitse Selts 60

Kalev Sepp, Eesti Looduskaitse Seltsi esimees

Eesti Looduskaitse Selts – algus

- **Asutati 4. novembril 1966 Tallinnas**, asutamiskoosolekul osales ligikaudu 130 delegaati kogu Eestist. Toimkond: Jaan Eilart, Hiie Kontor, Villem Voore, Jaan Remmel, Erni Krusten, Ott Kangilaski ja Olaf Šmeidt
- Seltsi loomise ajendiks oli vajadus kujundada **rahvast ühendav looduskaitseliikumine**, mis täiendaks teadusasutuste tegevust ning tooks looduskaitse kogu ühiskonda.
- Esimeseks esimeheks valiti **Edgar Tõnurist**, seltsi sisuliseks eestvedajaks kujunes **Jaan Eilart**, kelle visioon sidus looduskaitse rahvuskultuuri ja maastikupärandi hoidmisega.
- Seltsi loomine sai võimalikuks tänu paljude **eestimeelsete** teadlaste, kultuuritegelaste ja riigijuhtide **koostööle** ning kujunes oluliseks sammuks Eesti kodanikuühiskonna arengus.
- Seltsi algne ambitsioon oli palju laiem kui tolleaegne klassikaline looduskaitse: ELKS-i eesmärk oli **käsitleda loodust ja kultuuri ühtse tervikuna –** ühendada loodus, kultuur, kodukoha tundmine ja ühiskondlik vastutus.

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

ELKS-i asutajaliikmed – 124 inimest

Ago Aaloe, Uku Alakivi, Arnold Aru, Ethel Brafman, Stanislav Davõdov, Jaan Eilart, Ferdinand Eisen, Erik Ellermaa, August Elvak, Leopold Ennosaar, Ilmar Epner, Endel Esko, Ivar Etverk, Harald Haberman, Heino Hansen, Olev Henno, Aira Hone (Kaal), Harri Jõgisalu, Eino Jürman, Fred Jüssi, Joann Kallas, Ferdinand Kallo, Leida Kangilaski, Ott Kangilaski, Hillar Kattai, Kallio Kildema, Hiie Kontor, Aleksander Krull, Ernst Krusten, Hans Kruus, Richard Kurvits, Herta Kuulpak, Kalju Kääri, Märt Laarman, Ellen Laidre, Evald Lall, Ants Lauter, Heljo Liivik, Raimond Linnamägi, Vello Linnamägi, Herman Lipp, Jüri Lott, Heino Luik, Eva Maaring, Eerik Maidre, Hillar Malt, August Mank, Hell Maran, Evald Martinson, Ann Marvet, Maie Mendik, Arnold Merihein, Linda Metsaorg, Antoni Mutt, Eda (Jagomägi) Muuga, Tea (Külm) Muuga, Ürgo Mürk, Endel Mändma, Orest Niinemäe, Feliks Nõmmsalu, Luule Org, Valdur Paakspuu, Harry Paal, Arvi Paidla, Mare Paidla, Eerik Pakosta, Ants Paluvits, Vodemar Panso, Juhan Parts, Ants Parve, Natalie Pentre, Enno Piir, Eino Pillikse, Linda Poots, Evi Prikk, Holger Pukk, Julius Põldmäe, Aksel Põldroo, Verner Põlts, Heiti Raid, Veljo Ranniku, Kaljo Rebassoo, Günther Reindorff, Eevi (Reissar) Viirsalu, Mari Reitalu, Jaan Remmel, Olav Renno, Heino Rohtla, Linda Rummo, Vello Rummo, Arnold Rüütel, Nils Sachris, August Sang, Kersti Sang, Henno Sepp, Rudolf Sirge, Juhan Smuul, Mihail Shturm, Olaf Shmeidt, Guido Talijärv, Leon Talisoo, Edgar Talvik, Laur Tamm. Heino Teder, Abro Teemusk, Julius Tehver, Maimo Tihane, Osvald Tooming, Veljo Tormis, Elo Tuglas, Friedebert Tuglas, Hans-Feliks Tullus, Edgar Tõnurist, Boris Usatenko, Debora Vaarandi, Oskar Valing, Uno Valk, Endel Varep, Harald Velner, Vello Viirsalu, Villem Voore, Riho Võhandu, Heino Väli, Harry Õiglane, August Örd. Austus kõigile!

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Eesti Looduskaitse Seltsi esimehed

- Edgar Tõnurist (1966–1981)
- Arnold Rüütel (1981–1988)
- Jaan Eilart (1988–1996)
- Arvo Iital (1996–1999)
- Juhan Telgmaa (1999–2013)
- Jaan Riis (2013–2017)
- Vootele Hansen (2017–2019)
- Toomas Tiivel (2019–2020)
- Kalev Sepp (2020–

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Eesti Looduskaitse Seltsi liikmeskonna areng

- **1960. aastad – seltsi sünd (1966)**
  Eesti Looduskaitse Selts asutati 124 asutajaliikme osalusel. Kujundati organisatsiooni põhiväärtused ning alustati piirkondlike osakondade loomist.
- **1970. aastad – kiire kasv**
  Liikmeskond kasvas enam kui 7000 liikmeni, tegutses 31 osakonda ja 163 juriidilist liiget. Seltsist kujunes Eesti juhtiv looduskaitseliikumine
- **1980. aastad – kuldaeg**
  ELKS saavutas oma ajaloo suurima ulatuse – üle 20 000 liikme, 52 osakonda ning üle 500 juriidilise liikme. Selts oli üks Eesti suurimaid vabatahtlikke organisatsioone.
- **1990. aastad – muutuste aeg**
  Taasiseseisvumise järel liikmeskond vähenes, kuid säilis üleriigiline osakondade võrgustik, mille arv vähenes ning selts kohanes uue ühiskondliku rolliga.
- **2020. aastad –** 24 osakonda, ligikaudu 1000 liiget ja **127 auliiget**

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Mis aitas kaasa seltsi suurele populaarsusele?

- **Tuntud ja mõjukad eestvedajad** – Jaan Eilart ja Edgar Tõnurist suutsid ühendada erinevaid ühiskonnarühmi.
- **Rahvuslik ühtekuuluvus** – looduse hoidmine tähendas ka Eesti kultuuri ja kodupaiga kaitsmist.
- **Üle-eestiline osalus** – kohalikud osakonnad, kokkutulekud, matkad ja talgud tõid inimesed aktiivselt kaasa.
- **Erinevate valdkondade inimeste kaasamine** – koostööd tegid teadlased, kirjanikud, kunstnikud, teatriinimesed, õpetajad ja looduskaitsjad.
- **Uuenduslik looduskaitsekäsitlus** – tähelepanu laienes liikide kaitselt maastikele, kultuuripärandile ja keskkonnaharidusele.
- ELKS sündis ajal, mil **kogu maailmas oli kujunemas uus keskkonnateadlikkus**. Eesti looduskaitseliikumine suutis selle rahvusvahelise arengulaine **ühendada oma rahvuslike ja kultuuriliste eesmärkidega.**

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Rahvusvahelise keskkonna- ja looduskaitse tõus 1966–1980

Aasta	Rahvusvaheline verstapost
1968	UNESCO esimene valitsustevaheline biosfäärikonverents Pariisis; asutatakse *Rooma Klubi (Club of Rome*).
1970	Esimene Maa päev USA-s – ligikaudu 20 miljonit osalejat; USA Keskkonnakaitseagentuuri (EPA) loomine; maailma esimene keskkonnaminister Ühendkuningriigis.
1971	Ramsari märgalade konventsioon; UNESCO programm „Inimene ja biosfäär” (MAB).
1972	ÜRO Stockholmi keskkonnakonverents – esimene ülemaailmne keskkonnakonverents; UNEP-i asutamine; UNESCO maailmapärandi konventsioon.
1973	CITES – ohustatud liikidega rahvusvahelise kauplemise konventsioon.
1980	IUCN-i, UNEP-i ja WWF-i „World Conservation Strategy“ – oluline samm looduskaitse ja säästva arengu ühendamisel.

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

IUCN-i peaassambleed: Eilarti rahvusvaheline õpikoda

- 1969 New Delhi – IUCN-i X peaassamblee.
- 1972 Banff – XI peaassamblee.
- 1975 Kinshasa – XII peaassamblee.
- 1977 Genf – XIII erakorraline peaassamblee.
- 1978 Ashgabat – XIV peaassamblee.
- 1981 Christchurch – XV peaassamblee.
- 1984 Madrid – XVI peaassamblee.

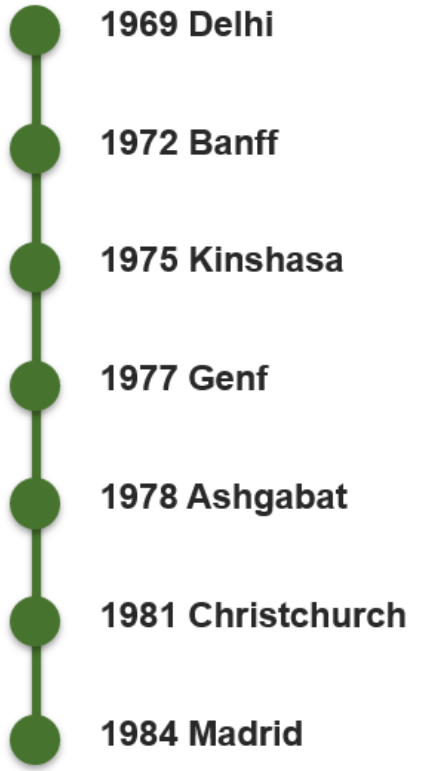

Jaan Eilart – 7 peaassambleed

- Need ei olnud pelgalt reisid: sealt jõudsid Eestisse uued mõisted, kontaktid, õpetamisviisid ja looduskaitsepoliitika suunad.

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

New Delhi 1969: looduskaitse peab jõudma haridusse

- Maastike planeerimine ja hooldamine.
- Haruldaste taimede ja loomade kaitse.
- Ökosüsteemide seisundi säilitamine.
- Looduskaitsealane kasvatus- ja haridustöö.
- Rahvusvaheline bioloogiaprogramm.
- Rahvusparkide olemus.

LOODUS-KAITSE KONGRESS INDIAS

- **IUCN tõi jõuliselt esile keskkonnahariduse, sotsiaalteaduste kaasamise ja integreeritud looduskaitse.**
- Eilarti ja ELKS-i jaoks kinnitas see arusaama, et looduskaitse edu sõltub **inimeste teadmistest ja väärtushinnangutest.**
- ELKS-i tegevused: loengud, õpetajate koolitus, looduskaitse rahvaülikoolid, õpperajad ja looduse tutvustamine laiale avalikkusele.

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

ELKS – Eesti looduskaitse mõtteviisi kujundaja

Teadmiste ühiskonna kujundamine – loodusharidus

- 25 looduskaitse rahvaülikooli**.**
- Üle **3000 koolitatud ekskursioonijuhi**, kes tutvustasid Eesti loodus- ja kultuuripärandit.
- Õpetajate suvekoolid.
- Looduse õpperadade arendamine.
- Kümned konverentsid ja teaduskohtumised.
- Raamatud, loodusväljaanded ja õppematerjalid.
- Looduskaitse muutmine teadlaste tegevusest kogu ühiskonda kaasavaks rahvaliikumiseks.

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Banff 1972: looduskaitse ja areng ei ole vastandid

- Banffi kohtumise keskne idee oli „**Conservation for Development”.**
- Looduskaitse pidi muutuma **arengu kvaliteedi mõõdupuuk**s, mitte arengule lisatavaks piiranguks.
- ELKS-i tegevuses väljendus see maastikuhoolduses, põllumajandusmaastike kujundamises, parkide ja taluansamblite väärtustamises, pärandmaastike kaitses ning looduse ja kultuuri kui terviku mõtestamises.
- Märksõna: **MAASTIK** – inimtegevus peab hoidma paiga ökoloogilist ja kultuurilist terviklikkust. Maastik on **rahvuskultuuri kandja** ja identiteedi osa.

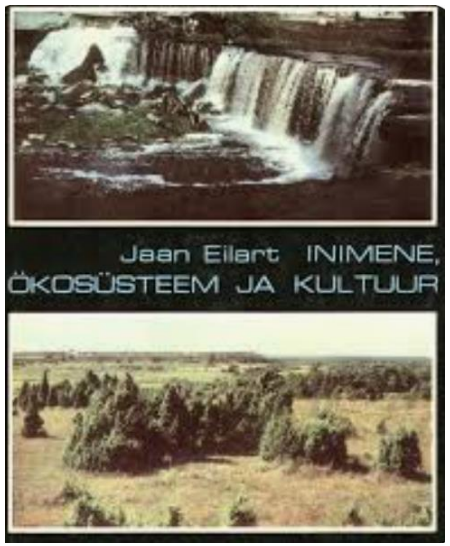

«Tallinna deklaratsioon» on alla kirjutatud. IUCN Ida-Euroopa Komitee president J. Eilart koos IUCN-i peakorteri esindaja N. Dajaniga.

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Kinshasa 1975: inimene, eluviis ja kultuur tulevad looduskaitse keskmesse

- IUCN-i peaassambleel rõhutati **traditsiooniliste eluviiside, kohaliku kultuuri ja looduskaitse seoseid.**
- Ideed sobitusid otseselt Eilarti arusaama ja ELKS-i tegevusega: **kodu-uurimine, pärand, asustuslugu ja loodus moodustavad ühe terviku.**
- ELKS väärtustas oma tegevustes kultuurmaastikke, ajaloolisi paiku, külamaastikku, kirjandust ja kunsti looduskaitse osana.
- Märksõna: **INIMENE** – looduskaitse ei ole loodus **ilma inimeseta, vaid inimese vastutustundlik suhe oma elukeskkonnaga.**

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Rahvusvaheline Anton Hansen Tammsaare medal

- Medal asutati Eesti Looduskaitse Seltsi eestvedamisel **A. H. Tammsaare 100. sünniaastapäeva** tähistamiseks 1978. aastal.
- Medali loomise idee lähtus Jaan Eilarti arusaamast, et **looduskaitse ja kultuur on lahutamatud.**
- **Medaliga tunnustatakse inimesi**, kes on edendanud looduse, kultuuripärandi ja humanistlike väärtuste hoidmist. See sümboliseerib **Eesti looduskaitse ja kultuuri lahutamatut seost.**
- Üks tuntumaid laureaate on **Carl XVI Gustaf.**

Tallinna deklaratsioon

- Tallinna deklaratsioon võeti vastu **1. juunil 1983** Rahvusvahelise Looduskaitseliidu **(IUCN) Ida-Euroopa komitee** istungjärgul ja rahvusvahelisel sümpoosionil „Kujutav kunst ja fotograafia looduskaitsehariduse vahendina“.
- **Tallinna deklaratsiooni üleskutse: „Looduse ja kunstide ühtsus rahu nimel maailmas“.**
- Looduskaitse ei saa tugineda ainult teaduslikele argumentidele – loodust hoidev ühiskond **vajab ka kultuuri, kunsti, emotsionaalset sidet ja vastutustunnet.**

Soome sild: kõige olulisem aken läände

- **Jaan Eilart** ja **Rauno Ruuhijärvi** – nende isiklikust koostööst kasvas välja püsiv side Eesti ja Soome looduskaitsjate vahel.
- **Uued teadmised ja ideed** – Soomest jõudsid Eestisse teaduskirjandus, looduskaitsealane teave ning vabatahtliku looduskaitseliikumise kogemused.
- **Vastastikune ideedevahetus** – Eesti tutvustas Soome kolleegidele looduse ja kultuuri lõimimist, maastikukaitset ning loodushariduse kogemusi
- 1979 – Soome loodusfotonäitus Tallinnas. Kadriorus esitleti Soome loodusfotograafide 51 tööd, keskendudes märgaladele ja ohustatud liikidele.
- 1982 – Soome looduskaitsjad ELKS-i kokkutulekul. Tartus ja Tartumaal osales 28-liikmeline Soome delegatsioon eesotsas Ruuhijärviga.
- 1986 – Erik Bruuni looduskunsti näitus Tallinnas. ELKS-i ja Soome Looduskaitseliidu koostöös korraldatud näitust külastas ligikaudu 10 000 inimest.

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

1990.–2000. aastad: rahvaliikumisest kodanikuühiskonda

- 1990. aastate katsumused: ELKS kaotas suure osa oma rahalisest baasist, kuid **Arvo Iitali** eestvedamisel säilitati üleriigiline osakondade võrgustik ja tegevuse järjepidevus.
- **Loodusharidus ja kogukonnatöö**: jätkusid iga-aastased kokkutulekud, loodusretked, ettekanded ning loodus- ja kultuuripärandi tutvustamine.
- 2001 – **loodusajakirjanduse toetamine**: ELKS liitus MTÜ-ga Loodusajakiri, aidates hoida loodusteadusliku teabe levikut.
- **Rahvusvaheline mõõde**: osalemine Euroopa Keskkonnabüroo (EEB) töös ning rahvusvahelistes looduskaitsevõrgustikes.

ELKS-i roll nihkus massiorganisatsioonist teadmiste, väärtuste ja kogukondliku järjepidevuse kandjaks.

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

2004–2026: kaitsmisest taastamiseni

- **Uus looduskaitse paradigma**: liikide ja kaitsealade kõrval tõusevad keskmesse ökosüsteemide seisund, loodushüved, kliimamuutustega kohanemine ja kahjustatud looduse taastamine.
- 2022 – **Kunming–Montreali elurikkuse raamistik**: võtta 2030. aastaks taastamise alla vähemalt 30% kahjustatud ökosüsteemide pindalast ning kaitsta vähemalt 30% maismaa- ja veealadest.
- 2024 – **Euroopa Liidu looduse taastamise määrus**: eesmärk rakendada 2030. aastaks taastamismeetmeid vähemalt 20%-l EL-i maismaa- ja merealadest.
- **ELKS-i praktilised saavutused**: osalemine Sõrve looduskaitseala moodustamisel (2023), väärtuslike linnapuude ja parkide kaitsmine ning looduskaitsepoliitika kujundamises osalemine.
- **Loodusharidus ja kodanikuteadus:** üleriigilised kokkutulekud, õpperajad, loodusvaatlused ning noorte ja kogukondade kaasamine.
- **ELKS-i ajalooline tugevus – looduse, maastiku, kultuuri ja kogukondade ühendamine – on tänapäevases ökosüsteemide taastamise ja elurikkuse kaitse käsitluses taas eriti oluline.**

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Mida on ELKS andnud Eesti looduskaitsele?

- **TERVIKMÕTTE** – loodus, inimene, kultuur ja maastik kuuluvad kokku.
- **MAASTIKUKULTUURI** – looduskaitse seostamise planeerimise ja maakasutusega.
- **LOODUSHARIDUSE** – teadmise viimise teadusest kooli, kogukonda ja loodusesse.
- **RAHVUSVAHELISE SILLA** – IUCN-i, Soome ja Euroopa ideede vahendamise Eestisse ning Eesti kogemuse viimise maailma.
- **KODANIKUÜHISKONNA** – looduskaitse kui ühise vastutuse, mitte ainult ametkondliku ülesande.
- **JÄRJEPIDEVUSE** – 1966. aasta põhiküsimus on sama ka 2026. aastal: kuidas elada nii, et loodus, kultuur ja inimväärne elukeskkond kestaksid?

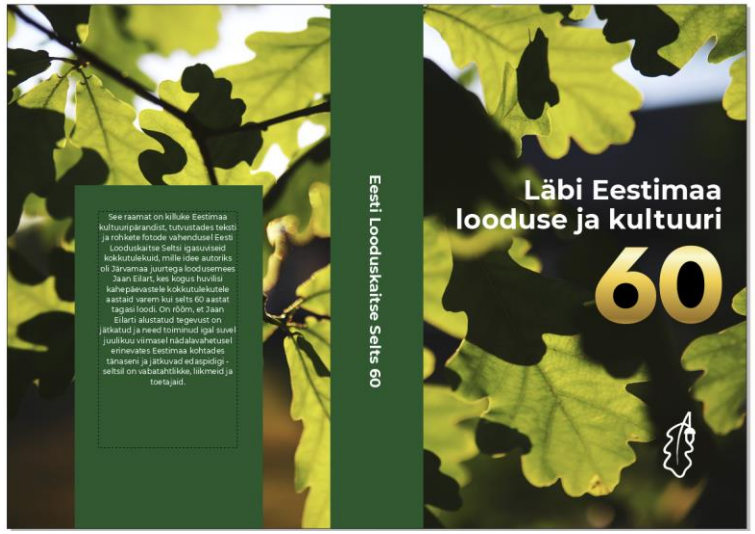

Eesti Looduskaitse Seltsi pärand

- Eesti Looduskaitse Seltsi suurim saavutus ei ole üksnes rahvuspargi loomine, õpperadade rajamine, haridustegevus või maastikuhoolduse väärtustamine.
- Seltsi suurim **pärand on uus mõtteviis** – arusaam, **et loodus, kultuuripärand, maastik, haridus ja kodanikuühiskond moodustavad ühtse terviku.**
- Sellest kujunes Eesti looduskaitse eripära ning see mõtteviis on mõjutanud ka rahvusvahelist looduskaitset.

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Eesti Looduskaitse Selts – järgmised 60 aastat?

- **Looduse ja kultuuri ühendaja** – Eesti maastike, elurikkuse, kultuuripärandi ja paikkondliku identiteedi hoidmine.
- Kogukondade hääl looduskaitses – kohalike elanike, maaomanike, teadlaste ja otsustajate vahelise dialoogi edendamine.
- **Looduse taastamise eestvedaja** – osalemine pärandkoosluste, märgalade ja teiste kahjustatud ökosüsteemide taastamisel.
- **Uue põlvkonna kaasaja** – noorte loodusharidus, välipraktikad, loodusretked ja põlvkondadevaheline teadmiste edasiandmine.
- **Kodanikuteaduse ja kohaliku teadmise ühendaja** – looduse ja maastikumuutuste jälgimine koostöös teadusasutuste ja kogukondadega.
- **Tugev üle-eestiline võrgustik** – kohalike osakondade tegevuse elavdamine ning uute koostöövormide arendamine.

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Vaade tulevikku…

- 1966. aastal aitas Eesti Looduskaitse Selts hoida looduse kaudu **Eesti vaimu ja identiteeti.**
- 2026. aastal ja edaspidi võiks seltsi ülesanne olla **ühendada looduse hoidmine, taastamine ja inimeste heaolu.**
- Eesti Looduskaitse Seltsi tulevik ei sõltu üksnes tema väärikast ajaloost**, vaid võimest tuua looduskaitse juurde uusi inimesi, ideid ja tegusid.**

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Meenutused…

EESTI
LOODUSKAITSE
SELTS

Seltsi kokkutulekud, KASSARI, 1967

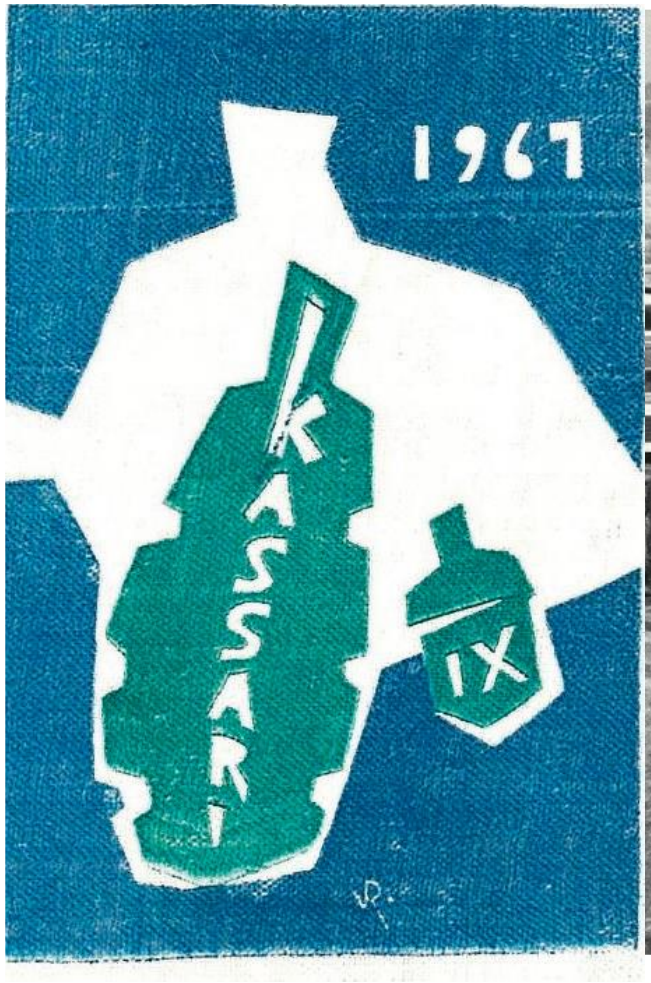

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Seltsi kokkutulekud, KASSARI, 1967

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Seltsi kokkutulekud… ikka presiidiumilauaga

EESTI
LOODUSKAITSE
SELTS

Seltsi kokkutulekud… õppekäigud ja supijärjekorrad

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Seltsi kokkutulekud – telklinnakud, Aravete 1977

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Seltsi kokkutulekud… busside rivi

Busside rivi oli kokku surutuna lähestikku üle kahe kilomeetri, maksimaalselt on läbi aegade ühel kokkutulekul olnud 56 bussi ja 81 sõiduautot. Millisel, ei mäleta, sest Viktori andmed olen üles kirjutanud ilma aastaarvuta. Tema luges kokkutulekutel alati bussid ja autod üle. Pilt leitud ühe kausta vahelt, kus sellel polnud põhjust olla.

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

EESTI
LOODUSKAITSE
SELTS

Arvo Iital, Eesti Looduskaitse Seltsi auliige, 2026

- Tallinna Tehnikaülikooli professor; veekaitse ja keskkonnakorraldus
- ELKS-i tegevuses alates **1979. aastast.**
- Aastatel 1979–1994 osakonnajuhataja, aseesimees ja esimees.
- 1983. aasta rahvusvahelise Tallinna deklaratsiooni ettevalmistaja.
- Aastatel **1996–1999 ELKS-i esimees**, seltsi järjepidevuse ja tegevusvõime hoidja.
- Üle 40 aasta aktiivset panust looduskaitseliikumisse, kokkutulekutesse ja keskkonnaharidusse.
- Mitme põlvkonna keskkonnaspetsialistide õpetaja ja juhendaja.
- Looduse, kultuuri ja hariduse seoste järjepidev väärtustaja.

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

EESTI
LOODUSKAITSE
SELTS

Eesti Looduskaitse Seltsi esimehed

- Edgar Tõnurist (1966–1981)
- Arnold Rüütel (1981–1988)
- Jaan Eilart (1988–1996)
- Arvo Iital (1996–1999)
- Juhan Telgmaa (1999–2013)
- Jaan Riis (2013–2017)
- Vootele Hansen (2017–2019)
- Toomas Tiivel (2019–2020)
- Kalev Sepp (2020–

EESTI LOODUSKAITSE SELTS

Juhan Telgmaa (1999–2013)

EESTI
LOODUSKAITSE
SELTS

Jaan Riis (2013–2017)

EESTI
LOODUSKAITSE
SELTS

Toomas Tiivel (2019–2020)

EESTI
LOODUSKAITSE
SELTS